

2016. április – Szent György hava

I. ISMERKEDŐS JÁTÉK

Kiszámló:

*Túl a vízen van egy ház, / Abban lakik egy juhász. / Süti, főzi galuskát,
Kértem tőle, nem adott. / Pofon vágtam, szaladott.*

Gólyás:

A játékosok körben állva összefogózkodnak és énekelnek:

*Gólya néni, hová sétál, mitől olyan kényes? / Talán bizony békára vár, két nap óta éhes /
Nyakat, fejet felemel, kelep-kelep-kelepel, / Megfogott már egyet.*

A gólya néni a körön belül sétál, s kezét kelepelést utánozva összeütögeti. Az éneknek megfelelően nyakát, fejét emelgeti, végül valakit megfog, és helyet cserél vele.

Posztózás:

A játékosok kézfogás nélkül arccal befelé néző kettős kört alkotnak. Belül guggolnak a posztók, kívül állnak a kezüket a posztók vállára tevő gazdák. A körön kívül sétál a vevő. Az egyik gazdához közeledve megkérdezi: – *Hogy a posztó, komámasszony/komámuram?* A gazda ezt feleli: – *Egy pénz, két futás, Három kenyérdagasztás.* Erre a vevő és a gazda egymással ellentétes irányban egyszer vagy kétszer szaladva megkerüli a kört. Amelyikük hamarabb érkezik vissza, beáll a gazda helyére, a másik viszont vevő lesz.

II. JELES NAPOK, SZOKÁSOK

Április 1.

Április 1-jén ugratták egymást a felnőttek, de elsősorban a gyerekeket tréfálták meg. Volt, ahol a gazda a szomszéd tanyára küldte a kiskanászt szúnyogzsírért. Pénzt is adtak a gyerekeknek, és a boltba küldték esernyőmagért, trombitahúrért, hegedűbillentyűért. A beugratottat azután csúfolják:

*Április bolondja / Felmászott a toronyba, / Megkérdezte, hány óra?
Fél tizenkettő, / bolond mind a kettő.*

Április 14: Tibor napja

*Ha a rét zöld Tiborra
Számíthatsz a jó borra.*

Április 24: Szent György napja

Sárkányölő Szent György ünnepe, aki évszázadokon át a lovagok, fegyverkovácsok, lovas katonák, vándorlegények, s utóbb a cserkészek patrónusa.

Szent György napját egész magyar nyelvterületen a tavasz első igazi napjának tartották, így rengeteg szokás és hiedelem kapcsolódik ehhez a naphoz. A gazdasági év szempontjából is meghatározó volt, például ezen a napon hajtották ki először az állatokat. Az állatok Szent György-napi első kihajtásához számos hiedelem és szokás fűződött, mellyel az állatok egészségét, szaporaságát, tejhozamát igyekeztek biztosítani. Gonoszelhárító, termékenységvarázsló céllal a marhákat, juhokat láncon, fejszén, ekevason, tojáson, a gazdasszony kötényén stb. hajtották át, miközben a következő rigmust mondták:

*Tinó-binó jószágocskák, / Nyakukon a harangocskák. / Csingi-lingi láncre,
Rínak az utcába. / Baj ne essék köztük, / Csingi-lingi láncre.*

Nagy jelentőséget tulajdonítottak annak a vesszőnek, zöld ágnek is, amellyel az állatokat először hajtották ki a legelőre, ami aztán területenként változóan alkalmas volt rontáselhárításra vagy a tejhozam növelésére. Füstöléssel is igyekeztek távol tartani a rontást.

Hagyományosan Szent György napjához kapcsolódó jellegzetes pásztorszokás Kalotaszegen az ún. tejbemérés. Ilyenkor állapítják meg, hogy a gazdák a nyár folyamán lemért tejmenyiségnek megfelelően milyen sorrendben, mennyi tejet kapnak. A tejbeméréshez termékenységre utaló vagy serkentő mozzanatok kapcsolódnak, például a lányok, a juhászok és a juhok vízzel való leöntése. Mérében ezt a legnagyobb ünnepnek tartották. Evés-ivás, táncmulatság zárta a napot. A pásztorok, béresek szegődtesének ideje volt a Szent György-nap, mely a következő Szent Györgyig vagy Szent Mihályig volt érvényben.

Magyarlónán három napos ünnep volt a juhmérés. Pénteken a férfiak mulattak, ugyanis éjszaka őrizni kellett a juhokat. Szombaton mindenki mulatott, de csak miután nagyon fegyelmezett körülmények között megtörtént a mérés. A mérést követő tánc egyik szünetében került sor, az ún. *henderikázásra*. A férfiak ölbe kaptak egy-egy asszonyt, pl. a komájuk feleségét, s a domboldalról összeölelkezve legurultak. Mágikus jelentést tulajdonítottak a földön való meghengergőzésnek. Ehhez hasonló a szintén lónai szokás, mely szerint a lányok kendernyüvéskor belevetették magukat a még fennálló kenderbe, s ha a kender utánuk felállt, úgy vélték, még abban az évben férjhez fognak menni. Vasárnap az asszonyok mulattak. Csakúgy, mint farsangkor, ez is kizárólag csak asszonyi mulatság volt, férfiember ide be nem tehetette a lábát, s ha leselkedésen kapták, akkor bevitték, meztelenre levetkőztették és kidobták a szobából. Erre a néhány órára nyugodtan szembe lehetett szállni velük, harag nem lehetett belőle.

A **pásztor** foglalkozás ősi állattartó mesterség, de életforma is. Kezdeté az idők homályába vész, valószínűleg már a vadállatok háziasításával egy időben alakult ki, és szinte minden kultúrában fellelhető. Mivel az ősmagyarok alapvetően állattartásból és pásztorkodásból éltek, a különböző állatfajok pásztorainak más-más nevet adtak. Tájéktól függően és az életkörülményeknek megfelelően lassan kialakult ezek közt az emberek közt egy sajátos hierarchia, melyet szokásként vittek tovább íratlan törvényeikben.

Számadójuk Székelyföldön a major, Erdély nagyobb részén a bács, a Felföldön a bacso vagy bacsa. Többnyire a juhászszámadók intézték, legalábbis felügyelték a „bácsolás”-t, a tej feldolgozását.

A pásztorok között nemcsak rend, fegyelem, de szoros munkamegosztás is volt. A számadó korlátlan hatalommal rendelkezett az általa fogadott pásztorok fölött. Távollétében az öregbojtár vagy első bojtár helyettesítette. Csak utána következett a többi bojtár, akiket sorszámokkal jelöltek (második, harmadik, ötödik). A sor végén állt a kisbojtár, akinek „mindenki parancsolhatott”.

A *pekurár* a moldvai magyaroknál a román *pacurar*-ból ered, ami a latin *pecurarius*-ból, jelentése: közlegelők haszonbérlelője, vagyis juhász. Erdélyben gyakoribb a *pakulár*, *pekulár* ritkábban *pokulár*, ugyanazt jelenti, ritkán kecskepásztort is. Magyar falvakban is gyakran alkalmaztak román juhászokat, így került a román elnevezés a magyar nyelvbe.

Elvileg a *major* = számadó juhász, de a népnyelvben gyakran összekeveredtek az eredeti jelentések, van, ahol a számadót nevezik pakulárnak, máshol a *bács* (*bacsó*, *bacsu*) a számadó.

A *major* régebben *majoros* vagy *majoros gazda* volt, aki a majorgazdaságon (földesúri birtokon) dolgozott számadóként. A népnyelv viszont a juhokkal, tejtermékekkel dolgozó béresre is ráragasztotta helyenként a major nevet.

A *csobán* (írásban, Erdélyben 1632 óta) szintén juhászt jelent, perzsa eredetű, török közvetítéssel került a Balkánra, majd a románon keresztül az erdélyi és moldvai magyar nyelvhasználatba.

Az ügyes kezű pásztoremberek hogy az idő jobban teljen díszített fafaragványokat készítettek a bizsók (faragókés) vagy egy törött és benyelezett borotvapenge segítségével: a sótartó, a titkos-záras borotvatartó, a fakanál, a furulya vagy a (néha ólommal berakott) ostornyél mellé sorolhatjuk a szaruból faragott-karcolozott rühzsírtartót és az ivó vagy jelző túlköt is. Mivel a szebb darabokat a

mátkáiknak ajándékozták vagy a vásárokon a gazdák elkunyerálták, megvették, a pásztor kénytelen volt mindig újabbat csinálni és ez később egyfajta mellékfoglalkozássá nőtte ki magát.

A furulyát és a dudát a pásztoroktól eredeztetik a mondák, azonban míg a furulya Isten, addig a duda az ördög teremtménye, mivel a duda akkor is szól, ha azt a dudás nem fújja.

Csujogató (tánczó)

Bárcsak ez az éjszaka / Szent György napig tartana

Keresztelő, lakodalom, / Nincsen akkor beteg asszony.

Ujuju, ujuju, galátába szart a juh / Nem kell neki több sarjú

A szeretőm pakulár / A hegyeken furulyál / Főzők neki vacsorát / Fekete tyúk taraját.

Tréfás kérdegető Moldvából

Aluszol-e te juhász? / Ij-haj, nem es szunnyadok.

Jártak-e itt farkasok? / Ij-haj, nem es angyalok.

Vittek-e el báránykát? / Ij-haj, nem es esztenát.

Ugatták-e a kutyák? / Ij-haj, nem es kacagták.

Kivitték az erdőre? / Ij-haj, nem es misére.

Folyt-e neki a vérek? / Ij-haj, nem es a tejek.

Hol jártál, báránykám? – Zöld erdőben, asszonykám.

Mit ettél, báránykám? – Zöld füvecskét, asszonykám.

Mit ittál, báránykám? – Forrásvizet, asszonykám.

Ki vert meg, báránykám? – Egy rossz pásztor, asszonykám.

Sírtál-e, báránykám? – Sírtam biz én, asszonykám.

Hogy sírtál, báránykám? – Ehen-behen, asszonykám.

Ezen az éjszakán különösen félték a boszorkányok rontásától. A boszorkányok rontása ellen védekeztek a már említett zöld ágakkal, füstöléssel, fokhagymával, a tejesköcsögök gyógyfüvekkel (pl. úrnapi füvek) való kimosásával. Helyenként a gazdák csipkegallyat vágtak, és az ólajtóba keresztbe fektetett gallyon át hajtották ki az állatokat, hogy a boszorkány meg ne rontsa őket. A legelőre menet pedig ezzel a gallyal ütögették, hogy sok tejet adjanak. Köténnyel szedték fel a hajnali harmatot, a nagyobb tejhaszon érdekében, közben egy marék fűvet is szedtek, amit a tehén elé tettek. A harmatos ruhadarabot a tejes fazékba csavarták ki, hogy sok vajuk legyen, vagy a dagasztóteknőbe, hogy jobb kenyeret süthessenek. A régi boszorkányperek szerint a boszorkányoknak ilyenkor különösen nagy volt a hatalmuk. Aki ilyenkor a keresztútra ment, láthatta a boszorkányokat harmatot szedni. Közismert hiedelem volt, hogy a boszorkányok különböző tárgyakból (pl. lepedő, kötény) tejet tudnak fejni.

Boszorkásjáték

Szükség van egy Anyára (aki mögé felsorakoznak vállfogással a gyermekek) és egy Boszorkára, aki a seprűje segítségével az előre meghatározott időpontban megérinti az anya mögött álló gyermekeket. Az anya igyekszik megvédeni kitárt karjaival a gyermekeit. Akiket a Boszorka megérintett, maguk is boszorkává válnak.

Ki vagy te? – Boszorka. – Mit eszel? – Lófejet. – Mit iszol? – Embervért.

Hány órára jössz el? – Háromnegyed ződre.

Egy óra, mégsem jött a boszorka. Két óra: – Itt van már a boszorka!

Húsvétkor vagy Szent György napkor került sor a határjárásra, melynek alkalmával a legényeket félig földbe ásták vagy képletesen megvesszőzték, megcsapták, hogy halálukig emlékezzenek a határ nevezetes pontjára. A tavaszi határjárással egy időben megtisztították a forrásokat is.

Ugyanakkor ezt a napot a néphit alkalmasnak tartotta a földbe rejtett kincs keresésére is, melyről úgy hitték, hogy minden hetedik évben Szent György-napkor lángot vet. (MN VII.)

Kosaras játék

Körben állnak a játékosok, s énekelve egymásnak adogatják a kosarat. Meg lehet szabni az adás-vevés módját (pl. két kézzel adni és két kézzel elvenni). Akinél véget ér az ének, beül a kör közepébe és attól fogva bíróként figyeli a játék menetét. Ha valaki téveszt (rosszul adja, vagy veszi, esetleg dobja), az ugyanúgy kiáll a körből.

*Itt a kosár, mi van benne? / Aranyalma, aranykörte.
Add tovább, add tovább, / Te meg fizess az árát.*

Tavaszi játék

*Bújj, bújj zöld ág, / zöld levelecske, / nyitva van az aranykapu, / csak bújjatok rajta.
Nyisd ki rózsám kapudat, / hadd kerüljem váradat.
Szita, szita péntek, / szerelem csütörtök, / dob szerda.*

*Benn a bárány, kinn a farkas.
Hízik a bárány, szárad a farkas.
Szabad vásár mindennek:
gazdagnak és szegénynek.*

A gyerekek körbeállnak, egymás kezét fogva. Valaki a kör közepén áll, ő a bárány, valaki a körön kívül, ő a farkas. "Szabad vásár"-nál a kör kezeket felemelve kaput nyit. Ekkor a farkas kergetni kezdi a bárányt. "Hízik a bárány"-nál leengedik a kezüket. Ha a farkas és a bárány külön rekedtek, akkor várniuk kell a következő kapunyitásra. Ezeket a sorokat mindaddig ismétlik, amíg meg nem fogja a farkas a bárányt.

Hittek abban is, hogy a Szent György nap előtt fogott gyíkkal megelőzhető a torokgyík, ha megkenegetik a torkukat vele.

Ezen a napon vetették el a kukoricát, babot, uborkát.

Ha a varjú nem látszott ki a búzából, jó termésre számítottak.

Bizonyos területeken úgy vélték, ha e napon megszólalnak a békák, az korai tavaszt és nyarat jósol. Máshol a Szent György nap előtt megszólaló béka esőtlen nyarat jelzett.

A Szent György nap előtti mennydörgés a bő termés előjele volt a magyar nyelvterületeken.

Szent György és a sárkány legendája

A kappadókiai származású György vitéz elvetődött egyszer Libya provincia Silena nevű városába.

A város mellett volt egy tenger nagy tó, abban lakott egy dögletes sárkány. Gyakran megfutamította a népet, mely fegyvert ragadott ellene, és a város falaira felhágva leheletével mindenkit megmérgezett. Hogy haragját csillapítsák, a polgárok kénytelen-kelletlen két juhot adtak neki naponta, különben a város falaira rontott, és úgy megfertőzte a levegőt, hogy nagyon sokan belehaltak. Amikor a juhok már fogytán voltak, és többet szerezni sem tudtak, úgy határoztak, hogy a juhok mellé egy-egy embert adnak. Sorsot vetettek hát az összes fiún és leányon, és a sors nem tett kivételt.

Mikor már majdnem minden ifjút és hajadont fölfalt a szörnyeteg, a sors választása a király egyetlen leányára esett, őt ítélve a sárkánynak. A király kétségbeesve rimáncodott: „Vigyétek aranyamat, ezüstömet s a fele királyságomat, csak a leányom hagyjátok meg nekem, ne így kelljen elpusztulnia!” A nép felzúdult: „Ó, király, te magad hoztad ezt a törvényt, s most, amikor a mi gyermekeink már mind elpusztultak, meg akarnád váltani a magadét? Ha leányodon nem teljesíted be azt, amit másoknak elrendeltél, rád gyűjtjük a házat!” A király ezt hallván siratni kezdte leányát: „Jaj nekem, édes lányom! Mit csináljak veled? Mit mondjak? Hát sosem érem meg a menyegződet?” A néphez fordulva pedig azt mondta: „Könyörgök, csak nyolc nap haladékot adjatok, hogy elsirathassam leányomat!” A nép beleegyezett, de a nyolc nap leteltével dühödten visszatértek, mondván: „Miért veszejted el népedet leányod miatt? Ím, a sárkány leheletétől mindnyájan elpusztulunk!”

A király látván, hogy leányát nem tudja megmenteni, királyi ruhába öltöztette, könnyek közt átölelte, s így szólt: „Jaj nekem, édes lányom! Azt hittem, hogy királyi öledben gyermekeket ringatsz, s most elmégy, hogy fölfaljon a sárkány. Jaj nekem, édes lányom! Azt reméltem, hogy menyegződre fejedelmeket hívok meg, a palotát drágakövekkel ékesítem, dobokat s orgonát hallgatunk, s most mégy, hogy fölfaljon a sárkány.” Megcsókolta és elbocsátotta őt, mondván: „Leányom, bárcsak előttem haltam volna meg, hogysen így veszítselek el!” Ekkor a leány atyja lábához borult, és áldását kérte. Miután atyja könnyek közt megáldotta, elindult a tóhoz.

Szent Györgyöt véletlenül éppen arra vitte az útja. Meglátta a síró leányt, s megkérdezte, miért búsul. Azt felelte: „Jó ifjú, ülj fel gyorsan a lovadra, és menekülj, nehogy velem együtt pusztulj el!” György így szólt: „Ne félj, leány, de áruld el, mire vársz itt, a nagy sokaság szemei előtt!” Így a leány: „Úgy látom, jó ifjú, nemes a szíved. De miért akarsz meghalni velem? Fuss minél gyorsabban!” György erre: „Én ugyan egy tapodtat sem mozdulok, míg el nem mondd, mi a bánatod!” Amikor mindent elmesélt, György így szólt: „Ne félj, te leány, Krisztus nevében megsegítelek.” A leány: „Jó vitéz, inkább magad mentsd, hogy el ne pusztulj velem együtt. Elég, ha magam halok meg, hisz megmenteni úgysem tudsz, csak te is elvesznél énvelem.”

Amíg így beszélgettek, hát jött a sárkány, kidugva fejét a vízből. Ekkor a leány reszketve így kiáltott: „Fuss, jó uram, fuss, de gyorsan!” György erre lóra pattant, keresztet vetett, és vakmerőn a közelgő sárkányra rontott. Lándzsáját nagy erővel megforgatta, s magát Istennek ajánlva, a sárkányt súlyosan megsebesítette, és a földre terítette. Azt mondta ekkor a lánynak: „Vesd övedet tüstént a sárkány nyakába, leányom! „Az meg is tette, mire a sárkány követte őt, mint valami szelíd kutya. A város felé vezette. A nép pedig a hegyek barlangjaiba menekült előlük, mondván: „Jaj nekünk, mindnyájan elveszünk!”

Mire Szent György intett nekik, s így szólt: „Ne féljete! Azért küldött engem az Úr, hogy a sárkány fenyegetésétől megszabadítsalak benneteket. Higyetek Krisztusban, keresztelkedjetek meg mindnyájan, s máris megölöm a sárkányt.” Ekkor a király egész népével együtt felvette a keresztiséget, Szent György pedig kardot rántva megölte a sárkányt, és megparancsolta, hogy vigyék ki a városból. Négy pár ökör vontatta ki egy nagy rétre. Azon a napon a gyermekeket és az asszonyokat nem számítva, húszezren keresztelkedtek meg. A király Szűz Mária és Szent György tiszteletére egy hatalmas templomot rakatott. Oltárán bővizű forrás fakadt, mely minden beteget meggyógyít, aki csak iszik belőle. Szent Györgynek pedig mérhetetlen sok pénzt adott, de ő nem akarta elfogadni, mire széosztatta a szegények között. Ez után Szent György négy dolgot kötött röviden a király lelkére, hogy tudniillik gondoskodjék Isten templomairól, tisztelje a papokat, buzgón hallgasson misét, és ne feledkezzék meg a szegényekről. Majd megcsókolta a királyt, és eltávozott.

III. Síp, tutora készítés